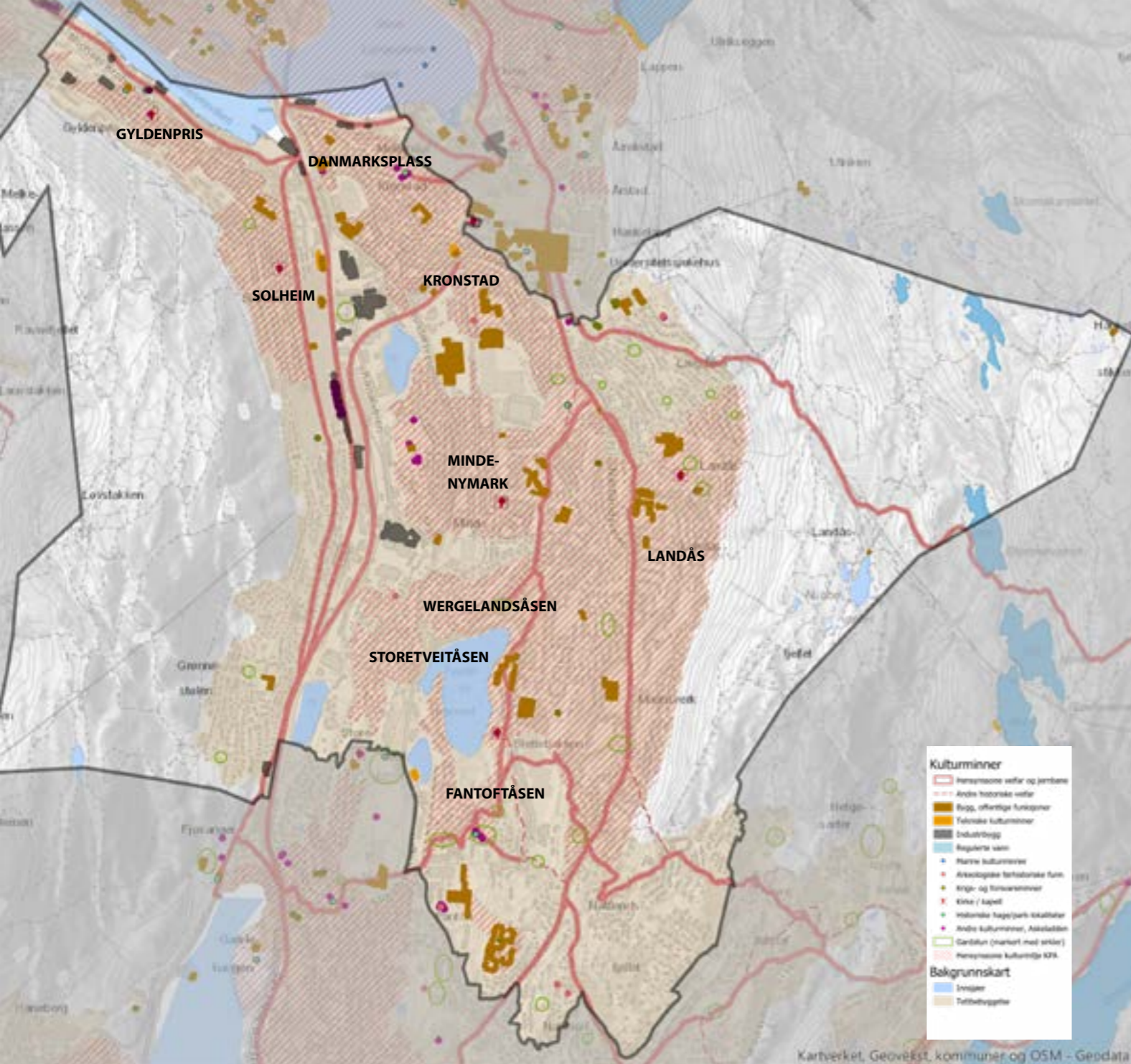

ÅRSTAD

Bydelskart over Årstad. Kartet viser bydelens utstrekning med markerte hensynssoner og temavise markeringer over kulturminner og bebyggelse. Kartet er ikke i målestokk og må leses som en illustrasjon. Fullstendig versjon kan ses digitalt her: xxxxxxxxxxxxxx

Kartene er under kontinuerlig utvikling og er ikke uttømmende, feil og manglende informasjon vil derfor forekomme. Hovedkildene er Byantikvarens ulike arkiv og Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden.no.

Lenke til det digitale Kulturmiljøkartet:
[Kulturmiljøkart](#)

Lenke til kartfortelling:
[Kartfortelling](#)

Bergensdalens midtre deler er relativt flat og vid, og danner en naturgitt forutsetning for hvordan bebyggelsen i Årstad er strukturert. (Foto: Hanne Farestvedt)

ÅRSTAD

Landskap og historisk utvikling

De naturgitte forutsetningene for bebyggelse og byutvikling i Årstad er i stor grad bestemt av U-dalen som går i nord-sydlig retning. Dalen er relativt flat og vid i dalbunnen og oppdelt av små åser eller koller. Den nordligste delen av Årstad ligger på vestsiden av Puddefjorden, med sjøtilgang og i bratt terreng under Løvstakken. Den midtre delen av Årstad ligger i dalbunnen og bebyggelsen er her bundet til små vann, flater, svakere skråninger og åser, som har vært velegnet for bebyggelse og tvang utvidelsen av byområdet etter 1900 i sørlig retning gjennom dalen og langs Nordåsvatnet. Den sørlige delen av Årstad er i naturgeografisk henseende karakterisert av møtet mellom Fjøsangerbukten og av der Bergensdalen mot sør smalner av mellom Storetveitåsen og Grønnestølen.

Hvilke områder Årstad har omfattet har endret seg noe over tid. Frem til 1915 var Årstad et selvstendig herred med navn etter den gamle kongsgården Årstad eller Alrekstad. Årstad bydel omfatter i dag strøkene Kronstad, Fridalen, Slettebakken, Landås, Natland, Fantoft, Minde, Wergeland/Fagerås, Solheim og Gyldenpris.

Mindemyren som ligger sentralt i bydelen i bunnen av Bergensdalen, mellom Nordåsvatnet og Byfjorden, var etter siste istid et sjøområde. I strandlinjen som da var langs kantene på begge sider av myren var det boplasser i eldre steinalder.

§ 35.5 Hensynssone bevaring kulturmiljø (570) i bydelen:

Kulturmiljø og historisk bebyggelse skal sikres og ivaretas. De karakteristiske trekkene ved bebyggelse, bebyggelsesstruktur og kulturlandskap definerer områder og gir det særpreg. Det skal derfor tas spesielle hensyn til dette ved søknad om tiltak og endret arealbruk.

- **Danmarks plass – Kronstad**
- **Fantoftåsen**
- **Landås**
- **Minde – Nymark**
- **SIB Fantoft og Natland studentbyer**
- **Solheim**
- **Wergelandsåsen - Storetveitåsen**
- **Historiske jernbanetraseéer og ferdsselsårer**

Utfyllende retningslinjer til de enkelte hensynssonene fremgår av «Utfyllende informasjon til hensynssoner for bevaring av kulturmiljø», vedlegg 4 til KPA2018

1. Slettebakken hovedgård med løe og vognskjul var et av de få hele anlegg som vitnet om den gamle gårdsbebyggelsen i Årstad. Løen ble revet i 2015. 2. Årstadgeilen ses på utsnitt fra 1779 (Eldre kartsamling, Bergen Byarkiv) 3. Årstadgeilen fører fra det gamle tunet på Årstad og ned mot Fløen, og er vårt eldste veifar som kan føres tilbake til jernalder. Veifaret er bevart i linjeføring, og preges i dag av vegetasjon, murer, gjerder og porter som tilhører hageanleggene tilknyttet de verneverdige villaene i strøket. 4. Storetveit hovedgård med parkmessig opparbeidet hageanlegg. Hovedbygningen er oppført i 1912 i nyempirestil.

Årstad herred var preget av spredt gårdsbebyggelse og et frodig jordbrukslandskap helt fram til sammenslåingen med Bergen i 1915. Unntaket var Solheimsviken, Strømmen/Nygårdsbroen og Fløen der bymessig bebyggelse var i ferd med å komme til. På kart fra 1921 er det merket av en rekke større og mindre gårdsanlegg. De fleste av de gamle gårdsanleggene i bydelen gikk tapt i forbindelse med utbyggingen fra 1920-tallet, men det finnes fremdeles rester etter den gamle gårdsbebyggelsen. Hovedbygningene på Landås og Slettebakken ble fredet i 1927, og ellers kan man finne våningshus, løer og driftsbygninger som vitner om områdets tidlige historie.

Bydelen har også flere av de store lystgårdsanleggene intakt. Utover på 1700-tallet begynte mange velstående Bergensborgere å fatte interesse for Årstad. Store områder lå til rette for utbygging av lyststeder, blant annet av Haukeland, Kronstad, Landås, Mannsverk, Natland, Slettebakken og Årstad. Av disse er Kronstad, Slettebakken, Årstad og Landås hovedgård bevart i dag. I tillegg var det lyststeder langs Puddefjorden; Uren, Stranden og Gyldenpris. Av disse er Uren bevart i dag, under navnet Urdi.

Ferdsl og knutepunkt

Hovedferdselsåren ut av byen mot sør gikk over Fløen og Kolstien, altså nåværende Nattlandsveien-Haukelandsveien-Kalfarveien. Da broen over Nygårdsstrømmen ble åpnet i 1851, besluttet amtstinget at hovedveien gjennom Bergensdalen måtte gå over Solheim til Fjøsanger. I 1862 stod Fjøsangerveien klar, med en trasé som i store trekk gikk der veien går i dag.

Ved inngangen til industrialiseringen i 1850-årene gikk Damsgårdsveien stort sett helt i sjøkanten langs Puddefjorden fra Solheimsviken til Laksevåg. Dette hadde vært et viktig veifar helt fra middelalderen da veien fra Fløen til Damsgård

NBI-registeret

Riksantikvarens database for historiske byområder.

- **Danmarks plass**

NBI-registeret er en liste over kulturmiljøer i byer og tettsteder i Norge som har nasjonal interesse. Stor aktivitet og utbyggingspress gjør at kulturmiljøene i mange byer er ekstra utsatt for endringer og ødeleggelser. Det vil være et visst handlingsrom for endring og utvikling innenfor NBI-områdene, forutsatt at kvalitetene i disse blir ivarettatt.

Utfyllende informasjon om NBI-områdene:

<http://riksantikvaren.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=43a25b7d4d474f36ade60f9a69e620f0>

gikk under navnet «Fjæreveien». Med industriveksten i 1880-årene og særlig på 1910-tallet ble det fylt ut i fjæren for å etablere industriarealer og havneanlegg.

Jernbanen har også hatt betydning som infrastruktur i Bergensdalen. Vossebanen som åpnet i 1883 som en smalsporet bane har hatt stor betydning både for bosetting og industrietablering i området.

Trafikkens krav ble innarbeidet i den nye byplanleggingen som i særlig grad fikk prege Årstad. Linjenettet for sporveiene i Bergen ble i løpet av 1920-tallet utvidet i Bergensdalens sørlige retning. Elektrisk sporvei fra sentrum via Kalfaret til Haukeland, og fra Nygårdsbroen til Solheim trådfabrikk, ble prosjektert alt i 1909. Den første ble satt i drift i 1912, den andre i 1919. I 1924 ble Haukelandslinjen forlenget til Fridalen, og i 1928 til bygrensen i syd på Wergeland da Inndalsveien var ferdig. Trikkelinjene her var i drift til henholdsvis 1957 og 1965. Venterommene og noe sporveismateriell ved vendesløyvene i Fridalen/Haukeland og Wergeland er bevart.

Danmarks plass ble snart et knutepunkt for både veiforbindelse og tog. I 1908 tegnet reguleringskomiteen en hovedveiforbindelse fra Nygårdsbroen i retning Minde og anordne en plass rett syd for daværende Solheim stasjon. Fra denne plassen skulle også hovedgaten til Laksevåg utgå. Med dette ble hovedgrepet for den senere Fjøsangerveien og Danmarks plass lagt. I reguleringsplan fra 1933/34 ble Danmarks plass – opprinnelig kalt Kronstadtorvet men omdøpt til Danmarks plass i 1946 – tegnet inn på plankartet og etablert som knutepunkt mellom Bergen og Årstad.

Området rundt sporveissløyfen på Wergeland ble tiltenkt en rolle som et knutepunkt og et mer urbant sentrum i et område som ellers skulle bestå av åpen villabebyggelse. Traseen for Storetveitvegen som skulle avlaste trafikken i Fjøsangerveien ble tegnet inn som en bred allé. Den planlagte utbyggingen av Wergeland som bydelssentrum ble bare realisert i fragmenter; forretningsgården ved Sporveissløyfen på Wergeland, og murgården i krysset mellom Fageråsveien og Storetveitveien.

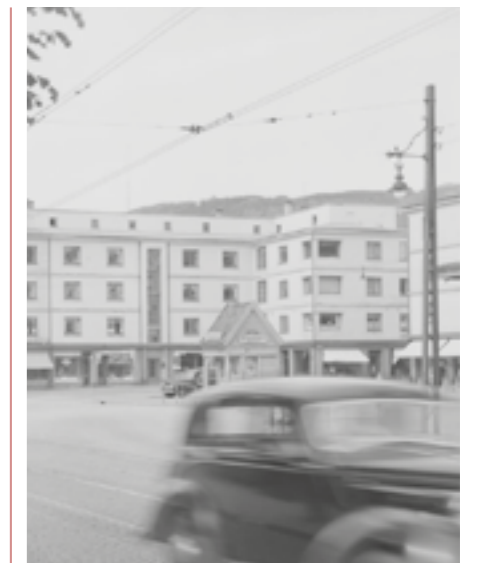
Byutvikling og bebyggelsesstruktur

I 1870-årene og tiårene fremover opplevde Bergen en sterk vekst i folketall og byggevirksomhet. Dette førte til fremveksten av en rekke nye boligstrøk like utenfor byen og etter hvert også i Årstad. Byveksten i Årstadområdet i begynnelsen av 1900-tallet var en delvis planlagt utvidelse av Bergen by. Bergen kommune hadde allerede fra 1890-årene begynt å kjøpe opp arealer i Årstad med tanke på ekspansjon sørover, og mellom 1918 og 1922 gjorde kommunen store tomtekjøp, blant annet ved Haukelandsvannets nordlige del og Finnbergåsen. Kommunen kjøpte også de gamle gårdene Fridalen, Nymark, Langhaugen, Uren, Fredheim, Nedre Nasset, Solhaug, Blekeberg, Lille Solheim, Store Solheim, og Krohnsminde.

Det er fra etter innlemmelsen i 1915 at det aller meste av dagens bebyggelse og bebyggelsesstruktur i Årstad kom til, og som fremdeles preger bydelen. Mellom 1915 og slutten av 1930-tallet var det omfattende boligbygging på Gyldenpris, Solheimsviken, Kronstad og Minde, på 1950- og 60-tallet ble Landås og Slettebakken bebygget.

Byveksten innebar fremveksten av ny og mer arealekstensiv bytype basert på økt mobilitet ved bruk av ny samferdselsteknikk med trikk, jernbane og bil. De nye boligområdene i Årstad lå betydelig lenger vekk fra det gamle sentrum enn de nye boligstrøkene som ble etablert på slutten av 1800-tallet i Sandviken, Nygård og på Møhlenpris. Sporveislinjer og nytt gatenett var en integrert del av planleggingen av boligområdene i Årstad i mellomkrigstiden.

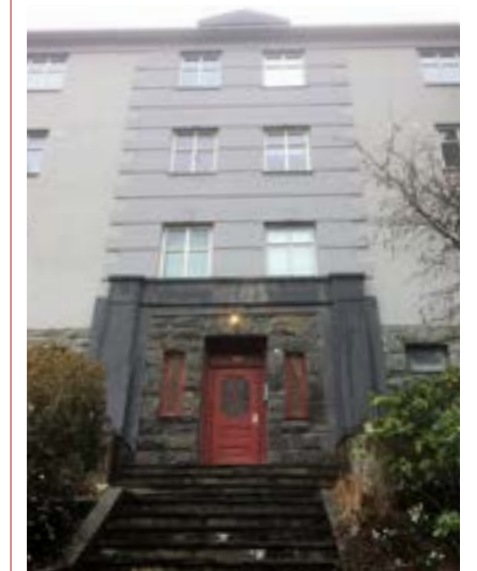
Årstad ble planlagt og langt på vei utviklet som Bergens første forstad. Bydelen ble formet etter moderne planleggingsprinsipper i to faser, først ut fra hagebybevegelsens planidealer fra tiden fra rundt 1915 og frem til slutten av

Danmarks plass, opprinnelig kalt Kronstadtorvet, ble planlagt i 1908 og etablert som nytt knutepunkt mellom Bergen og Årstad. Her er et foto fra ca. 1950 (Foto: Ukjent, Nasjonalbibliotekets bildesamling)

Forretningsgårder i rekke på Wergeland. Oppført i perioden 1937-39 Oppført som del av den første bydelssenteretableringen etter tegninger av arkitekt S.Jensen og S. Lund

Leiegårdsanlegg langs Ibensgate på Krohnsminde. Oppført av Sporveiens reparerørers byggeselskap AS i 1920, etter tegninger av arkitekt Martin Enger.

Den gamle trikkesløyfen på Wergeland, ved den tidligere kommunegrensen mellom Fana og Bergen, er historiefortellende og gir særpreg og identitet til området. Sløyfen og trikkehuset er i dag transformert til park og kafé uten at den nye bruken har forringet kulturminneverdiene. (Foto: Christine Hvidsten)

1930-tallet, deretter gjennom funksjonalismens planleggingsidealer fra 1950-60-tallet. Begge utbyggingsfasene har som fellestrekk vektlegging av lys og luft, gode sanitære forhold, funksjonsdeling, grøntområder og parker. I områdene utbygget etter hagebyprinsippet finner vi gjerne de klassisistiske geometriske virkemidler som akser, alléer, fondmotiv, symmetri, plassdannelser, rekker av like hus og grønne akser. Bebyggelsesstrukturen i funksjonalismens boligby ble gjerne utformet ved å plassere punkthus eller lameller i sammenhengende grønne landskaper, uavhengig av forhåndsbestemte geometriske strukturer.

Viktige planer for utviklingen av Årstad var Reguleringsplanen fra 1922, bebyggelsesplan utarbeidet 1933/34. Her ble viktige prinsipper for ferdselsårer, utbyggingsmønster og boligtyper lagt. Reguleringsplanen for Minde-Fjøsanger fra 1918 la opp til en moderne utbygging etter funksjonalismens prinsipper for byplanlegging med variasjon i bygningstypologi innenfor et enhetlig formspråk.

Solheimsviken og Kronstad

Uren, Gyldenpris, Krohsviken og Solheimsviken er de delene av dagens Årstad bydel der bymessig bebyggelse vokste frem med nærhet til sjøen og sjørelatert industri som forutsetning for bebyggelsesstrukturen. Mellom 1850- og 1920-årene forløp urbaniseringsprosessene i Viken delvis selvgrodd. Det ble bygget nær industrivirksomheten eller der det var enkelt tilkomst til vei og rent vann. Mange av husene som ble bygget i området på begynnelsen av 1900-tallet er relativt enkle hus med preg av sveitserstil. Husene her ble bygget rundt et nett av gangstier mer enn et planlagt system av gater og veier. Disse områdene skiller seg fra senere bebyggelse ved at gatene går loddrette på fjellets lengderetning. Et slikt gatemønster ble snart oppfattet som lite hensiktsmessig siden det bratte stigningsforhold gjorde det umulig å føre frem kjøretrafikk. Området er også preget av relativt store frittliggende trebygninger, og de aller fleste var bygget med tanke på utleie.

Begynnelsen på en mer planmessig utbygging av Solheimsviken kom i stand med etableringen av en reguleringskomité for Årstad i 1908, og fra omkring 1925 ble det bygget flere kommunale boligprosjekter i Solheimsviken.

Kronstadorrådet var i større grad bebodd av funksjonærer, skipsførere, lærere, kontorarbeidere, mens Solheimsviken var befolket av fabrikkarbeidere, mekanikere, lager- og butikkarbeidere o.l. For Kronstad betød planen fra 1933 at det ble bygget tettere rekkehusbebyggelse i området mellom Ibsens gate Fjøsangerveien/Bjørnsonsgate, mens villastrøket som vokste frem opp mot Kronstadshøyden i mellomkrigsårene i hovedsak ble bevart og forsiktig fortettet med fler-mannsboliger og rekkehus. I begge områder var det murtvang i tettbebygde områder, slik at det meste av den tette rekkehusbebyggelsen fra 1930-tallet er oppført i mur.

Haukeland, Nymark, Finnbergåsen, Fridalen

Den mest konsekvente gjennomføring av hagebyinspirert bebyggelse i Bergen var i de midtre deler av Årstad, på Finnbergåsen, Nymark og i Fridalen. Her ble det fra 1920 anlagt boligområder med lave hus i hager. Rammene for bebyggelsen som kom til der i løpet av 1920- og 30-tallet ble lagt med reguleringsplanen for Årstads midtre deler som var klar i 1922 signert arkitekt Olai Schumann-Olsen. Planen la opp til en utbygging av boligfelt innenfor en overordnet ramme som trakk opp gatenett, offentlige rom og grøntområder med utgangspunkt i landskapets kvaliteter.

Hagebyene i midtre Årstad ble i stor grad planlagt og bygget som rene boligområder, basert på at beboere pendlet til arbeidsplassene mer sentralt i Bergen, blant annet med Vossebanen og trikkelinjene i Inndalsveien og Haukelandsveien.

Den første bebyggelsesplanen med betydelig innflytelse fra hagebytenkningen var i Finnbergåsen. De fleste bygningene er utført i pusset mur med relativt få

Bøhmegaten: En delvis selvgrodd bystruktur vokste frem i Solheimsviken fra tiden mellom 1880-1916. Området preges av bratte gater, noen småhus og store leiegårder i tre. Et eksempel på en slik bevart leiegård er Bøhmegaten 26 som ble oppført for De Forenede Motorfabrikker i 1908.

Parti fra Solheim. Små murgårder i hagebystruktur som "klatrer" i tverrgatene opp mot Løvsstakken. Inngangsparti og forhager med trapper, murer er karakteristisk.

Leiegårdsstruktur og gateløp li platåer strekker seg langs Løvsstakksiden og terrenget. Forseggjorte murer og tverrgående gang- og trappeanlegg definerer nivåforskjellene og gir særpreg til området.

1. På foto fra 1955 som viser deler av Finnbergåsen og Nymark sett mot Fridalen ser vi en tydelig lesbar hagebystruktur. (kilde: Marcus, uib.no) 2. Utsnitt fra hagebystrukturen langs Inndalsveien. Husrekkene ter trappet svakt oppover det skrånende terrenget. Bortsett fra vindus- og enkelte dørutskiftninger er disse bygningene godt bevarte og har høy kulturminneverdi. 3. Utsnitt fra de tette rekkene med selvbyggerboligene på Nymark. St. Olavs vei og Roald Amundsens vei er, også i nasjonal sammenheng, et fremstående og særpreget eksempel på tidens hagebybebyggelse. Dette boligområdet ble tegnet av arkitekten Leif Grung, som også står bak kjente bygg i Bergen som Kalmarhuset og Blaauwgården.

dekorative fasadedetaljer, og har stilmessig både elementer fra nybarokk og nyklassisisme. Leilighetsplanene var basert på mer eller mindre standardiserte typeløsninger, mens det ble lagt ned stort arbeid i utformingen av sammenhengene mellom bygninger, gater, hager, grøntområder og plassdannelser.

Nymark er også et fint eksempel på et hagebyinspirert boligprosjekt hvor planleggingsgrepet fra 1923 fremdeles er lesbart. Nymark ble etter kommunens ønske reist som en hageby etter selvbyggerprinsippet, på en kommunalt eid tomt. Selvbygger-systemet gjorde utbyggingen adskillig billigere for kommunen, og innebar at den enkelte beboer skulle fullføre innredningsarbeidet på husene, i form av maling, planering av utearealer og beplantning. Nymark har en storslagen nyklassisistisk form med rette kvartaler i et strengt aksesystem, i kombinasjon med den sydlige delen av anlegget der det legges opp til mer organiske former.

Det tredje større området hvor det er bevart hagebypreget historisk bebyggelse i Årstad bydel ligger rundt Fridalen skole, og består av fire murkvartaler som ble bygget ut mellom 1930- og 40-tallet. I likhet med Finnbergåsen og Nymark ligger husene i rekker med forhager mot vei, og private bakhager mot bakgård. Bebyggelsesplanen ble utarbeidet i 1931, og omfattet et stort område mellom Fridalen skole og Fageråsveien. Det karakteristiske ved plangrepet her er at kvartalene er lagt omkring en halvsirkelformet plass som gir bebyggelsesstrukturen et stramt symmetrisk uttrykk lagt i stjerneform ut fra plassen.

På Langhaugen finner vi en annen interessant utbyggingsform representert gjennom Langhaugen Egne hjem, en rekke arkitekttegnede eneboliger fra årene 1929-30. Egne Hjem-bevegelsen ble opprinnelig startet opp i Norge i 1902 med det mål å gi arbeiderklassen egne boliger. De tok også til orde for å følge opp Howards ideer om hagebyen som ideell boform. Langhaugen Egne Hjem er imidlertid verken i form eller i sosial motivasjon knyttet til hagebyen, men er eneboligbebyggelse som foregriper funksjonalismen med tilpasning til terreng

og med en arkitektonisk utforming av bygninger som spiller på kubiske og sylindriske former.

Minde, Wergeland og Storetveit

Vest for Fjøsangerveien finner vi historiske bygningsmiljøer med et mer villamessig preg. I et byplanhistorisk perspektiv skiller dette området seg fra Løvstakksiden ved at det ble bebygget og planlagt som villastrøk relativt uavhengig av de urbane idealene som lå i utbyggingen av Bergensdalen ellers. Frem til 1972 var dette området en del av Fana kommune, og frem til tiden rundt første verdenskrig var området et tynt befolket jordbruksområde. Jernbanen gikk gjennom området fra 1883, og 1892 ble Minde stasjon et stoppested for Vossebanen. Sammen med utbyggingen av vegnettet sørover økte denne tilgjengeligheten interessen for å bosette seg i området. Den lavere skatten i Fana kommune spilte nok også en rolle for de i hovedsak velstående bergensere som kjøpte seg villatomter i dette landlige området.

Villaene som ble oppført mellom 1910 og 1930-tallet i området var i stor grad trehus som er oppført i datidens arkitekturstiler sveitser, jugend og nyklassisisme. Bygningstypen er i hovedsak frittliggende eneboliger, som regel plassert sentralt på tomten med tilnærmet samme avstand mot vei og tilstøtende bebyggelse på alle fire sider av bygningen. Bebyggelsesstrukturen er kjennetegnet av individuelle variasjoner over likeartede villatomter.

Landås

På 1950-tallet ble Landås bebygget etter en helhetsplan som liknet på 1920-tallet hagebyplan for Årstads midtre deler. Landås ble bygget på funksjonalismens planidealer, som i likhet med hagebyidealene la vekt på lys, luft og sol til alle. Bebyggelsesstrukturen som ble brukt for å realisere disse idealene ble imidlertid lamellbebyggelse som kombinert punkthus, stjerneblokker, høyhus og lavblokker, beliggende i grønne omgivelser og tilpasset terrenget. Boligproduksjonen skulle være rasjonell og utnytte knappe ressurser på best mulig måte. Staten hadde nå også, ved siden av kommunen, en langt mer fremtredende rolle i å legge føringer for boligens utforming blant annet gjennom Husbankens standarder. Boligidealet var i etterkrigstiden det enkle, praktiske og moderne hjemmet.

Der de hagebyinspirerte boligprosjektene som regel brukte bygningene til å skape avskjermede hager og grøntområder tydelig knyttet til bestemte bygninger, ble grøntområdene som ble lagt til bygningene på Landås sammenhengende fellesarealer uten inngjerding. Disse «kollektive anleggene» ble bygget samtidig med boligbebyggelsen, og var butikkhus, samfunnshus, skole, barnehager, daghjem, kirke og bensinstasjoner. Som hagebyforstedene ble det ikke lagt opp til noen arbeidsplasser i området. Handlesenteret på Slettebakken ble oppført i 1963 og var blant de første som ble utformet etter «hypermoderne» amerikanske forbilder, med forretninger, leiligheter og parkeringsplasser for bil.

Paddemyren som ble utbygget etter plan fra midten av 1950-tallet ble bebygget med en kombinasjon av høyblokk med omkringliggende lavblokker. Denne utbyggingen var revolusjonerende for boligbyggingen i Bergen ved at det her ble tatt i bruk prefabrickerte betongelementer og moderne fundamenteringsteknologi. Dette var det første av sitt slag i Bergen og en rekke senere prosjekter dro nytte av erfaringene herfra.

Til tross for Landås' preg av lamellbebyggelse, var det også deler av Landås som på 1950-tallet ble planlagt og bygget ut med frittstående ene- eller flermannsboliger og rekkehus. Bebyggelsen i Strimmelen, Kolstien og Henrik Jægers vei er eksempler på dette. Disse områdene lå i brattere terreng og med mindre sammenhengende flater, slik at det bebyggelsen måtte bli mindre. De to sistnevnte områdene har en nokså enhetlig arkitektur og viderefører arkitektoniske prinsipper etablert av Bergenskolen noen tiår før. Bygningene er plassert og utformet i et samspill med topografien.

Minde, Grønnestølen, Wergeland og Storetveit karakteriseres av villamessig bebyggelse orientert langs smale veier, med store hager og med høye arkitektonisk kvaliteter.

Karakteristisk randsonebebyggelse langs Nattlandsveien, fra slutten av 1940-tallet. Arkitekt Erlend Tryti. På baksiden ligger et romslig fellesareal i tilknytning til Langhaugen.

Stjernehusene på Landås. Tegnet av arkitektene M. & J. Svenningson, 1952. Rasjonelt utformede leilighetstyper, der alle har lys, luft og utsyn og deler et romslig grønt fellesareal.

HISTORISK IDENTITET OG SÆRPREG

kulturminneverdier i bydelene: Årstad er en bydel med flere bevarte helhetlige og planlagte kulturmiljøer i form av hagebyer, tidlig funksjonalistisk lamellbebyggelse, villastrøk, arbeiderboliger og selvgrodd bebyggelse knyttet til industriens fremvekst. Mye av bebyggelsen i bydelen kom til i løpet to korte historiske perioder: Hagebybebyggelsen i mellomkrigstiden og lamellbebyggelsen i etterkrigstiden. De bevarte homogene områdene gjenspeiler tydelig disse tidsperiodene. Vi ser sporene etter denne byutviklingen i form av store sammenhengende grøntarealer, terrengtilpasset bebyggelse, en variert vei- og gatestruktur og et bredt spekter av bygningstyper og mur- og trehusarkitektur. En viktig kulturminneverdi er denne tydelige karakteren i bygningstypologi- og bebyggelsesstruktur som gir oss en forståelse av byens utvikling.

Innenfor bydelen har bebyggelsen generelt høy arkitektonisk verdi. Arkitekturen representerer ulike stiluttrykk og tidsperioder, og det er mange eksempler på arkitektur fra våre fremste arkitekter. I hovedsak er stilretningene nyklassisistisk, nybarokk og jugendstil dominerende i Årstad.

Hva er konsekvensen for kulturminnene og kulturmiljøene ved utvikling og endring? Hva er viktig å ta vare på?

Formålet med områdekapittelet for Årstad bydel er å kartlegge de verdifulle kulturminneverdiene i bydelene, på et overordnet nivå, og gi føringer for videre utvikling som vil ivareta disse verdiene. Disse føringene er forankret i vedtatt Kulturminnestrategi. (Kulturminnestrategi, del 1 Kulturminneplan for Bergen, vedtatt i Bergen bystyre 19.06.2019)

FØRINGER FOR VIDERE UTVIKLING

➔ Arkitektur:

Store deler av den bevaringsverdige bebyggelsen i Årstad er utført i nyklassisistisk, nybarokk og jugendstil. Husene var derfor opprinnelig rik på detaljering av vindus- og dørmotiv, portaler, listverk, paneler og gesimskasser, og murhusene har gjerne håndpussede teglsteinsfasader, markerte dør- og vindusomramminger, relieffer, etasjebånd og pusskvadere.

Denne variasjonen av arkitektoniske uttrykk og håndverksmessige elementer er svært viktig bevare, reparere og/eller gjenskape, for å opprettholde de arkitektoniske kvalitetene i områdene, jf. Kulturminnestrategiens pkt. 5.0. *I Bergen skal innsatsen styrkes for å verne om og sikre vår kulturarv, og underpunkt 5.5: Dette gjør vi ved å bevare, reparere og gjenskape opprinnelige bygningsdetaljer med gode håndverk- og materialkvaliteter, og la historisk fargebruk være førende ved fargevalg*

➔ Strøkskarakter:

De eksisterende kulturmiljøene har særpregete områdekvaliteter som er viktige å ivareta. Dette gjelder opprinnelig materialbruk som for fasader og taktekkingsmateriale, utvendige trapper og rekkverk, porter, murer og gjerder, vegetasjon, vei- og gatestruktur etc. Det er også viktig å identifisere og ivareta den grunnleggende kvaliteten ved de funksjonalistiske bebyggelsen, hvor bebyggelsen er som frittstående element i de åpne grønne fellesarealene jf. Kulturminnestrategiens punkt 1.0. *I Bergen skal vern av kulturminneverdier sikre kvalitet, identitet og særpreg i byutviklingen og underpunkt 1.2. Dette gjør vi ved å ivareta viktige strukturer som vei, eiendoms- og tomtestrukturer og forholdet mellom hus og hage*

➔ Byplan:

Bevaring av overordnede byplangrep har stor kunnskapsverdi og gir innsikt i utviklingen av Bergen i moderne tid og om hvordan internasjonale by-ideaer – særlig hagebyen og funksjonalismens drabantby ble tilpasset og tolket i en lokal kontekst. Bevaring og utvikling i bydelen stiller særlige krav

til kompetanse innenfor byplanhistorie, arkitektur- og landskapsarkitektur. Utvikling i disse områdene må skje med kunnskapsbasert forvaltning der vurdering av tålegrenser om strukturer og romlige sammenhenger i Årstad blir vurdert jf. Kulturminnestrategiens pkt. 3.0. *I Bergen kommune skal forvaltning av kulturminner baseres på kunnskap og forståelse.*

➔ Fortetting i bydelen:

Fortetting i hagebybebyggelsen og i villaområdene på Kronstad, Wergeland, Storetveit er utfordrende fordi mye av det historiske særpreget i bydelen ligger i arkitekturen og den veloverveide balansen mellom hage, park, terreng, gateløp og bebyggelse. Det er viktig å identifisere hvilke stedegne og historiske strukturelle karaktertrekk (typologi, bebyggelsesstruktur, arkitektur) som definerer omgivelsene, og la disse være styrende for utforming ved endring og/eller nye tiltak. Det betyr at når vi skal bygge nytt eller gjøre endringer på eksisterende bebyggelse i disse områdene, må vi tilpasse tiltaket til strøkets bebyggelsesstruktur og bygningstypologi.

En slik identifisering og videreføring av karakteren i området vil være avgjørende for hvordan et tiltak vil harmonere med kulturhistoriske bygningsmiljøet. Det må tas hensyn både til den eksisterende bebyggelsens størrelse, høyde, form, takform, stedegne materialbruk, forholdet til terrenget, forholdet mellom bygninger og hage, halvprivate- og/eller offentlige soner, eiendoms- og bebyggelsesstruktur i strøket jf. Kulturminnestrategiens pkt. 1.0. *I Bergen skal vern av kulturminneverdier sikre kvalitet, identitet og særpreg i byutviklingen og underpunkt 1.2. Dette gjør vi ved å ivareta viktige strukturer som vei, eiendoms- og tomtestrukturer og forholdet mellom hus og hage, Pkt. 1.3. Ivareta eksisterende bygninger og bygningsmiljø i fortettingsområder og la typologi, form og materialitet i det eksisterende være førende for nye tiltak Pkt. 1.4. Dette gjør vi ved å videreføre overordnet karakter, sammenheng og struktur og la ny bebyggelse harmonere med omgivelsene. Pkt. 1.5. Dette gjør vi ved å la karakteristisk og stedegen materialbruk, skala, form og struktur være førende ved tiltak og områdeutvikling.*

Foto: Skråfoto fra midte deler av Årstad, Wergeland (2011). Lamellstruktur langs Innalsveien, hagebybebyggelse langs Falsens vei og villamessig bebyggelse med store luftige hager i områdene rundt Hjelmsvei. Bygningstypologi og bebyggelsesstruktur er tydelig lesbar fra oven.

§ 35.5 Hensynssone bevaring kulturmiljø (570) i Årstad bydel: (Kommuneplanens arealdel, 2018, Bergen kommune)

Kulturmiljø og historisk bebyggelse skal sikres og ivaretas. De karakteristiske trekkene ved bebyggelse, bebyggelsesstruktur og kulturlandskap definerer områder og gir det særpreg. Det skal derfor tas spesielle hensyn til dette ved søknad om tiltak og endret arealbruk.

Danmarks plass

Danmarks plass – Kronstad: (KPA 2018, Danmarks plass – Kronstad, 7) Området karakteriseres av å ha vært del av den tidlige utbyggingen utenfor bykjernen, med hovedtyngde fra 1920- og 1930-tallet. Området viser utvikling fra bynært jordbruksland til urban utbygging i forbindelse med kommunesammenslåing i 1915. Området består av helhetlig utbygde delområder som hver for seg fremstår somenhetlige med tydelig struktur. Bygningsmiljøene er en blanding av sosial boligbygging, hageby og villa. Arkitektur og typologi innenfor sonen er typisk for mellomkrigstiden, planlagt etter tydelige reguleringsidealer for sin tid. De bevarte homogene områdene på Kronstad gjenspeiler tydelig to korte historiske perioder: hagebybebyggelsen i hovedsak mellom 1916 og 1930 og lamellbebyggelsen i hovedsak mellom 1950 og 1970. Både forhagene og de større bakhagene utgjør en viktig del av denne bebyggelsesstrukturen, disse grønne lungene utgjør en stor del av hagebyens karakter og er viktig å ivareta.

Danmarks plass er et helhetlig, urbant plangrep i typisk funksjonalistisk stil (arkitekt Ole Landmark), og er av nasjonal interesse som byområde. (Riksantikvaren, NBI-register. Nasjonale interesser i By. Danmarks plass (http://nb.ra.no/nb/).

Fantoftåsen

Fantoftåsen: (KPA 2018, Fantoftåsen, 10) Området er preget av enhetlig terrengtilpasset bebyggelsesstruktur lineært langs veier som rekkehus langs Storetveitvatnet, og som eneboliger mot Slettebakken og på neset i Tveitevannet. Området kjennetegnes av bygninger med arkitektur av høy kvalitet, og god materialbruk. Eksisterende bygninger, med fasader, historiske bygningsdetaljer, materialbruk, farger, volum og hage må bevares. Ved etablering av nye tiltak må eksisterende bygningsvolumer, bebyggelsesstruktur, typologi og skala må legges til grunn. Materialbruk i området skal videreføres.

Landås

Landås: (KPA 2018, Landås, 13) Et historisk særtrekk er den varierte lamellbebyggelsen med felles grøntområder på Landås som er den første av sitt slag i Bergen. Området er resultat av en omfattende og helhetlig planlegging av nye boligområder. Reguleringsplan for sydlig del er fra 1949, Slettebakksplanen. Denne ble utarbeidet av arkitektene Kristian Korff og Kåre Frølich. Områdene ble bygget ut i hovedsak i 1960-årene. Overordnet mål var å ta vare på landskapets karakter og avsette rikelig med friluftsområder. Åpen bebyggelse vektlagt med minst mulig privatiserte arealer, men med bearbejdede kantsoner, ulik grad av halvprivate/offentlige soner. Vektlegging av gode fellesareal og stort innslag av grøntareal. Variert bygningstypologi definerer delområdene. Inspirert av den amerikanske nabolagstradisjonen at en skulle være selvforsynt med servicetilbud. Den grunnleggende kvaliteten ved de funksjonalistiske bydelene, er den åpne bebyggelsen plassert som frittstående element i landskapet. De åpne grønne fellesområdene og de rene modernistiske form- og fasadeuttrykk i bebyggelsen er viktige karaktertrekk å bevare i bydelen.

Minde

Minde - Nymark: (KPA 2018, Minde-Nymark, 15) Området karakteriseres av rekkehus, tomannsboliger og villaer, flere er tegnet av arkitekt Leif Grung. Reguleringsmessig svært interessant område som viser rådende planidealer fra første halvdel av 1900-tallet. Områdene ved Nymark og Finnbergåsen består av særegne boligområder fra 1920-tallet hvor ideene om hagebyen og selvbyggeriet står sentralt. Boligprosjekter som Johan Sverdrups vei, Nansens vei, St. Olavs vei, Falsens vei, Inndalsveien, og Finnbergåsen representerer flere ulike typer hagebybebyggelse. Her inngår både en- og tomannsboliger i rekke, og større helhetlige boliganlegg. Både forhagene og de større bakhagene utgjør en viktig del av denne bebyggelsesstrukturen, disse grønne lungene utgjør en stor del av hagebyens karakter og er viktig å ivareta.

Fantoft

Fantoft og Nattland studentbyer: (KPA 2018, SIB – Fantoft og Nattland studentbyer, 18) Utleieboliger for Studentsamskipnaden, oppført mellom 1968-1972. Fantoft studentby består av tre lavblokker og en høyblokk i et modernistiske formspråk. Nattland studentby består av 20 rekkehus for studenter med familie, anlagt rundt et tun/allmenning. Skandinavisk etterkrigsmodernisme. Arkitektene Djurhuus og Fersum har tegnet begge anleggene. Området karakteriseres av høy arkitektonisk kvalitet og karakteristisk materialbruk for sin tid. Nye tiltak og endringer må utformes i samspill med de bygde omgivelsenes karakter, materialbruk og med god terrengtilpasning.

Solheim

.Forts. neste side.

Forts.

Solheim: (KPA 2018, Solheim, 19) Solheim karakteriseres av boligbygging fra perioden 1915-1950, og en bebyggelsesstruktur delvis preget av hagebyidealer og tidlig funksjonalisme i noen områder. Mye sosial boligbygging og kommunale boliger, i stor grad i form av flermannssboliger. Hovedsakelig arbeiderboliger og funksjonærboliger, men også med mange innslag av eneboligbebyggelse. De bevarte homogene områdene Blekenberg og Løberg gjenspeiler tydelig to korte historiske perioder: hagebybebyggelsen i hovedsak mellom 1916 og 1930 og lamellbebyggelsen i hovedsak mellom 1950 og 1970. Både forhagene og de større bakhagene utgjør en viktig del av denne bebyggelsesstrukturen, disse grønne lungene utgjør en stor del av hagebyens karakter og er viktig å ivareta.

Solheim

Det meste av bebyggelsen er i stor grad autentisk fra byggeår og gjennomgående høy kvalitet preger den historiske detalj- og materialbruken. De historiske bygningene må bevares og de stedegne detalj- og materialkvalitetene i må bevares, repareres eller gjenskapes for å opprettholde kulturminneverdiene i Solheim.

Wergelandsåsen

Bebyggelsesstrukturen er preget av å ligge i fallende terreng, langs smale gater/veier som strekker seg langsetter Løvtakksiden. Det er et fint samspill mellom terreng, hus og hager. Nye tiltak og endringer må ivareta disse kulturhistoriske verdiene og opprettholde områdets gate- og byromstruktur, bebyggelsesstruktur samt forholde seg til terreng, fasader, detaljer, volum og høyder på eksisterende bebyggelse. Grøntstruktur må ivaretas.

Wergelandsåsen

Wergelandsåsen og Storetveitåsen: (KPA 2018, Wergelandsåsen – Storetveitåsen, 23) Karakteriseres av frittliggende villaer og småhusbebyggelse. Bebyggelsesstrukturen består av villa- og småhusbebyggelse i grønne hager, godt tilpasset et kupert terreng. Områdene er helhetlige med hovedtyngde fra ny- klassisistisk og jugendstil, til funksinspirert arkitektur. Variert villabebyggelse med arkitektur av høy kvalitet og god materialbruk, der størrelsesforholdet mellom hus og hage oppleves som homogent og godt bevart.

Eksisterende bygninger

Eksisterende bygninger, med fasader, historiske bygningsdetaljer, materialbruk, farger, volum og forholdet mellom hus og hage må bevares. Endring eller etablering av nye tiltak må skje i samspill, tilpasses og opprettholde områdets gate- eiendoms- og bebyggelsesstruktur, samt videreføre typologi, volum, skala og høyder på eksisterende bebyggelse. Materialbruk og den høye arkitektoniske kvalitet i byggeriet må videreføres

Osbanen

Historiske jernbanetraséer: (KPA 2018, Historiske jernbanetraséer, 25) Osbanen var en smalsporet jernbane som gikk mellom Nesttun og Osøyro, den åpnet i 1894 og ble nedlagt i 1935. Traseen gikk fra Nesttun omtrent langs Fanavegen gjennom Rådalen til Fana og langs vestsiden av Kalandsvatnet og videre fra Kalandseidet langs E39 til Os.

Gamle vossebanen åpnet i 1883, og var første del av Bergensbanen. Jernbanen ble del av et større samferdselsnett, med postveier og fjordbåttrafikk. Ingen andre jernbanestrekninger kan i dag vise til denne kombinasjonen mellom tog- og båttransport. Strekningen Tunestveit-Midtun er fredet.

Strukturer som forstøtningsmurer, skjæringer, kulverter, portaler, tunneler, broer samt jernbaneteknisk utstyr og bygninger bør bevares. For fredet strekning se Riksantikvaren for ytterligere informasjon.

Veifar

Historiske veifar: (KPA 2018, Historiske veifar, 26) Fast postgang i Norge kom i gang i 1647. Byen fikk først postgang mot Oslo (Christiania). I 1648 kom det også en kongelig forordning om skyssferd til på land og sjø, den omfattet også gjestgiver-stedene langs ferdelsårene. Snart ble det også etablert postruter fra Bergen til både Stavanger og Trondheim.De ulike generasjonene av postveitraséene er i stor grad angitt som hensynsoner i kommuneplanens arealdel, også der opprinnelig veifar er Hensynsonen skal oppfattes som et varsel om nærmere undersøkelser for å vurdere tiltaks innvirkning på kulturminneverdiene. Postveiene er kulturminner av nasjonal verdi/ betydning, de er del av første generasjon offentlig vegnett som har bundet landet sammen. SVV (Statens vegvesen) skal høres i saker som angår postveiene. Strukturer som forstøtningsmurer, kulverter og broer bør bevares